

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: 99/08/29

شماره مجوز مجله: 80400

مدیریت شهری و نقش آن در ارتقای امنیت در محلات غیررسمی و حاشیه نشین

مورد مطالعه : شهر قدس

کامران محمدخانی غیاثوند

کارشناسی ارشد مدیریت شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفادشت

چکیده

محلات غیررسمی و حاشیه نشین به عنوان یکی از نتایج توسعه سریع شهرنشینی و چالشی اساسی پیش روی مدیریت شهری هستند که متأسفانه مشکلات بسیار زیادی را در خود جای داده‌اند و ساماندهی آنها به عنوان یکی از اولویت‌های برنامه ریزی مطرح می‌باشد. امنیت از جمله مهمترین مسائلی است که در این مناطق با چالش مواجه می‌باشد و موارد زیادی بر آن تأثیرگذارند.

هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش مدیریت شهری در ارتقای امنیت در محلات حاشیه نشین و غیررسمی است که جهت انجام مطالعات میدانی محلات حاشیه نشین در شهر قدس را انتخاب نموده است. جمع آوری اطلاعات به دو روش اسنادی کتابخانه‌ای در بعد نظری و شناخت اولیه محدوده و مطالعات میدانی با ابزار به تعداد 200 نمونه از میان شهروندان و همچنین کارشناسان و مسئولین انجام گردیده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده با استفاده از روش تحلیل رگرسیون و SAW انجام گردیده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که اولاً مدیریت شهری تأثیر مستقیم و معنادار بر ارتقای امنیت در محلات حاشیه نشین دارد. نتایج تحلیل SAW نشان می‌دهد که اولاً مدیریت شهری تأثیر مستقیم و معناداری بر ارتقای امنیت در محلات غیررسمی شهر قدس دارد که در این میان بیشترین تأثیر در محله شهرک شهید عزیزی (0.22) و کمترین تأثیر در محله پشت استادیوم (0.077) بوده است

واژگان کلیدی: امنیت، مدیریت شهری، حاشیه نشینی، سکونتگاه غیررسمی، شهر قدس

بیان مساله

با تمرکز فقر در شهرها در طول چند قرن اخیر و به موازات صنعتی شدن جهان، مشکل نابرابری خدمات رسانی و مسکن نامطلوب از زندگی شهری نمایان گشت؛ در واقع چنین روندی با عینیت یافتن جنبه های کالبدی فقر در قالب محله های فقیر نشین و اسکان غیررسمی به مشخصه اکثر شهرهای بزرگ کشورهای در حال توسعه بدل شده است (زالی و دیگران، 1394: 2).

اسکان غیررسمی یکی از نمودهای بارز فقر شهری است که در درون یا مجاورت شهرها (به ویژه شهرهای بزرگ) به شکلی خودرو، فاقد مجوز ساختمان و برنامه ریزی رسمی شهرسازی، با تجمعی از اقشار کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی شکل می گیرد و با عناوینی همچون حاشیه نشینی، اسکان غیررسمی، سکونتگاه های خودرو شناخته می شود (Alipoor & Sarvari, 2014: 6). ساکنین این سکونتگاهها نیز به علت ضعفهای زیرساختی و خدمات شهری با سطح نازلی از کیفیت، زندگی گذران می کنند و از لحاظ فرهنگی؛ انزواطلب، احساس غریبگی و بیگانگی، از لحاظ روانی؛ پریشان و تقدیرگرایی، بی ثباتی شغلی، به لحاظ بهداشتی؛ فقدان نارسائی سیستم خدمات بهداشتی و درمانی و ... می باشند (بیوکی و پورغلام، 1393: 5). همه این موارد نشان از وضعیت نامطلوب این محلات و فاصله زیاد از شاخص های توسعه پایدار شهری شامل شاخص های اقتصادی (مسکن، اشتغال، درآمد و ...)، شاخص های کالبدی (نفوذپذیری، دسترسی، کالبد بنا و ...)، شاخص های اجتماعی (امنیت، تعاملات اجتماعی، هویت و حس تعلق و ...) و شاخص های زیست محیطی و مدیریتی دارند (Ozlem, 2009: 7).

امنیت یکی از نیازهای اولیه انسان از گذشته تا به امروز می باشد (Foster, 2014: 3). در گذشته با توجه به ارتباط بیشتر و صمیمانه تر میان افراد و برقراری ارتباط چهره به چهره میان افراد، احساس امنیت بیشتری وجود داشته و در نتیجه زمینه های وقوع جرم در حداقل ممکن بوده است؛ ولی در جوامع شهری به ویژه جوامع شهری بزرگ، به علت عدم امکان نظارت های کامل اجتماعی نسبت به جوامع ساده، زمینه های احساس ناامنی یکی از مهمترین مسائل شهری محسوب شده، به موجب آن شرایط برای وقوع جرایم بسیار مستعدتر است (لطفی و دیگران، 1394: 2).

مدیریت شهری فضاهای نا امنی را خلق می کند ولی مردم از نیروهای انتظامی توقع ایجاد امنیت را دارند در حالیکه امنیت شهری وابسته به طراحی شهری و سایر مولفه ها و عناصر شهری مانند طرح های شهری، نورپردازی شهر اقتصاد شهر و ... می باشد که بی تفاوتی نسبت به هریک از آنها می تواند به ناامنی شهری منجر شود (شامی آق زیارت، 1396: 7). مناطقی که از نظر تاسیسات شهری ضعیف می باشند بیشترین پتانسیل را جهت پرورش افراد بزهکار و مجرم دارا هستند نتایجی که از پژوهش های متعدد به صورت یکنواخت در مورد جوامع شهری صورت گرفته

است نشان داده که نواحی فقیرنشین شهر جایی که بی‌سازمان‌های اجتماعی بیداد می‌کند محل و ماوای اصلی بزهکاری‌ها و کجروی‌های اجتماعی است. چون تعداد مردم که در آنجا زندگی می‌کنند بسیار زیاد و امکانات آموزشی اقتصادی و اجتماعی محدود است در نتیجه گذران زندگی از طریق صحیح و درست برایشان امکانپذیر نیست. افراد فقیر شهرها در محله‌های مختلف شهری پراکنده شده‌اند اما بیشترین تمرکز فقر در سکونتگاه‌های غیررسمی که معمولاً در حواشی شهر به وجود می‌آیند مشاهده می‌شود هرچند نمی‌توان تمامی ساکنین این سکونتگاه‌ها را فقیر دانست. پیشگیری از جرم و آسیب‌های اجتماعی نیازمند تهیه، تنظیم و پیگیری سیاست‌های جامع و هماهنگ است چه از سوی جرایم و آسیب‌های اجتماعی از ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی برخوردار است و از سوی دیگر نهادها و موسسات متعددی با علل و بسترهای ایجاد و بروز جرایم و آسیب‌های اجتماعی مواجهند. بنابراین لازمه اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم برای اتخاذ سیاست‌های جامع و هماهنگ در زمینه پیشگیری از جرم نظارت بر اجرای آن و حمایت از مشارکت مردم، نهادها و انجمن‌های مردمی، تشکیل شورای پیشگیری از وقوع جرم با مسئولیت قوه قضائیه است. وظایف مدیریت شهری و نقش آن در ارتقای امنیت باید برای فضاهای بی‌دفاع شهری مثل مخروبه‌ها و مکان‌هایی که برای ورود و سواستفاده افراد خلاف کارو معناد است تعیین تکلیف کرد در واقع امنیت یک نیاز و وظیفه عمومی است که همگان و هر دستگاهی به سهم خود باید تلاش کند که اگر این اقدامات انجام شود که در این میان نقش مدیریت شهری به طور عام و شهرداری به طور خاص بیش از سایر سازمان‌هاست.

شهر قدس به عنوان یکی از شهرهای استان تهران با قدمت زیاد خود از جمله شهرهایی است که امروزه به وضوح با پدیده اسکان غیررسمی و محلات حاشیه نشینی مواجه می‌باشد که متأسفانه سالانه بر وسعت و جمعیت این مناطق افزوده می‌شود. بررسی وضع موجود این محلات نشان دهنده سطح بالای مشکلات در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و ... می‌باشد که تأثیر مستقیمی بر امنیت شهروندان دارد از این روی الزامیست تا مدیریت شهری و شهرداری این شهر با بکارگیری تمهیدات مختلف اقدام به برنامه‌ریزی و ارتقای امنیت در این محلات نمایند که این پژوهش تلاش دارد تا به این مساله یعنی تأثیر مدیریت شهری شهر قدس در ارتقای امنیت محلات غیررسمی شهر قدس بپردازد.

اهداف و سوالات

هدف اساسی این پژوهش " بررسی نقش مدیریت شهری در ارتقای امنیت در سکونتگاه‌ها و محلات غیررسمی " می‌باشد که محلات غیررسمی شهر قدس را به عنوان نمونه مطالعاتی خود انتخاب نموده است. سایر اهداف این پژوهش عبارتند از:

- بررسی ابعاد مختلف امنیت و تبیین شاخص‌های آن با تأکید بر عوامل موثر بر ایجاد ناامنی
- بررسی نقش مدیریت شهری در ارتقای شاخص‌های امنیت در محلات غیررسمی شهر قدس
- بررسی وضعیت شاخص‌های امنیت در محلات غیررسمی و رتبه بندی آنها
- بررسی و رتبه بندی محلات غیررسمی شهر قدس در برخورداری از امنیت
- و در نهایت ارائه راهکارهای ارتقای امنیت در این محلات با تأکید بر نقش و تأثیر مدیریت شهری

این پژوهش در راستای دستیابی به اهداف خود سوالات زیر را طراحی نموده است:

1. مهمترین شاخص‌های ارتقای امنیت در محلات غیررسمی با تاکید بر نقش مدیریت شهری کدامند؟
2. رابطه میان مدیریت شهری و امنیت در محلات غیررسمی چگونه است؟
3. رتبه بندی عوامل موثر بر امنیت در محلات غیررسمی شهر قدس چگونه است؟

روش شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ روش انجام کار و هدف خود که بررسی تاثیر مدیریت شهری در ارتقای امنیت در محلات غیررسمی شهر قدس است در زمره پژوهش‌های توصیفی تحلیلی و کاربردی قرار دارد. جمع آوری اطلاعات در این پژوهش به روش اسنادی کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی با ابزار پرسشنامه به تعداد 200 نمونه استفاده گردیده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل رگرسیون و روش SAW انجام گردیده است که فرآیند آن به شرح زیر می‌باشد:

در این روش ابتدا وزن هر یک از شاخص‌ها با استفاده از تکنیک آنتروپی تعیین می‌شود. برای استفاده از تکنیک آنتروپی در وزن دهی ابتدا مقدار نماد E را با استفاده از رابطه (۱) محاسبه می‌کنیم:

$$E \approx s\{P_1, P_2, \dots, P_n\} = -k \sum_{i=1}^n [P_i \cdot \ln p_i]$$

به گونه‌ای که K یک ثابت مثبت می‌باشد. پس از آن مقدار مشخص P را به ازای هر I و J با استفاده از رابطه (۲) مورد محاسبه قرار می‌دهیم:

$$p_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^m r_{ij}}; \forall i, j$$

و برای E مجموع P_{ij} را داریم:

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \cdot \ln p_{ij}]; \forall j$$

$$k = \frac{1}{\ln m}$$

به گونه‌ای که رابطه (۴):

پس از آن درجه انحراف اطلاعات ایجاد شده که با D_j به ازای شاخص لام از رابطه (۵) محاسبه می‌گردد:

$$d_j = 1 - E_j; \forall j$$

برای محاسبه اوزان W_j از شاخص‌های موجود نهایتاً از رابطه (۶) استفاده می‌کنیم:

$$W_i = \frac{d_i}{\sum_{j=1}^n d_j}; \forall j$$

در این روش با مشخص بودن بردار W که بردار وزن‌های شاخص‌ها می‌باشند با انتخاب گزینه مناسب A با استفاده از رابطه (۷) پرداخته می‌شود:

$$A^* = \left\{ A_i \mid \max_i \frac{\sum_j w_j \cdot r_{ij}}{\sum_j w_j} \right\}$$

چنانچه مجموع W_j ها مساوی 1 باشد داریم:

$$A^* = \left\{ A_i \mid \max \sum_j w_j \cdot r_{ij} \right\}$$

پیشینه

در خصوص امنیت در محلات حاشیه نشین با تاکید بر نقش مدیریت شهری پژوهش‌هایی انجام گردیده است که از مهمترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

مشکینی و دیگران (1392) در مقاله‌ای با عنوان امنیت سکونت، کلید ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی مورد مطالعه: حوزه کلانشهر تهران (اسلامشهر، نسیم شهر و گلستان) و کرج در استان البرز نتیجه گیری کردند که مشکل مهم و مشترک در تمام سکونتگاه‌های غیررسمی، رسمیت نداشتن سکونت مالکیت و فقدان امنیت در سکونت است. بنابراین، تدوین و اجرای سیاست‌ها و قوانینی برای حل این مشکل، از ابتدایی‌ترین و اساسی‌ترین اقدامات برای ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی است.

امینی و نعیمی (1394) در مقاله خود با عنوان نقش مدیریت شهری بر احساس امنیت و رضایتمندی زنان از فضاهای شهری شبانه (نمونه موردی: میدان هروی منطقه 4 شهرداری شهر تهران) نتیجه گیری کردند که هرچه میزان نور و روشنایی در پهنه مورد مطالعه بیشتر بوده میزان احساس امنیت و رضایتمندی زنان از افزایش چشمگیری برخوردار بوده است. لذا می‌توان گفت با افزایش رونق و حیات شبانه از طریق کاربری‌ها و فعالیت‌های دایر در شب و نظارت ناشی از وجود آنها، زنان بیشتری در فضا حضور پیدا کرده و به دنبال آن ارتقا امنیت اجتماعی و رضایتمندی زنان در شب نیز احساس خواهد شد.

سیدعلی‌پور و اسدی افخم (1396) در مقاله‌ای با عنوان نقش عملکرد مدیریت شهری در ارتقاء امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: کلان شهر تهران) پس از بررسی تاثیر عملکرد مدیریت شهری بر مولفه‌های 4 گانه امنیت اجتماعی (جانی، مالی، سیاسی و شغلی)، مشخص شد که متغیر مدیریت شهری با هر 4 مولفه امنیت اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند به طوری که بهبود عملکرد مدیریت شهری می‌تواند ارتقاء امنیت جانی، مالی، سیاسی و شغلی را در پی داشته باشد.

مبانی نظری

حاشیه نشینی و سکونتگاه‌های غیررسمی

حدود یک سوم جمعیت جهان در مناطق حاشیه ای زندگی می کنند. سطح زندگی ساکنان این مناطق، پایین تر از خط فقر یا حداقل هم سطح آن است (Okurut & Charles, 2014: 12). مطالعات پژوهشگران به این موضوع اشاره دارند که اسکان کم درآمد، ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های نابسامان شهری از موضوعات و مسایل مهم توسعه شهری کشور است. اصطلاحات و واژه‌های متعددی در سطح جهان برای حاشیه‌نشینی از سوی صاحب نظران به کار برده شده است همین امر نشان می‌دهد که تعریف و محدوده حاشیه نشینی از کشوری به کشور دیگر متفاوت می‌باشد. گذشته از این، سکونتگاه‌های غیررسمی، سکونتگاه‌های خودرو، سکونتگاه‌های عدوانی، سکونتگاه‌های حاشیه‌ای، اجتماعی آلونکی، زاغه نشینی حلبی آبادها، اسکان نابهنجار مفاهیمی هستند که در ارتباط با حاشیه نشینی شهری به کار برده شده اند (Olthuis et al. 2015: 7).

حاشیه نشینی شهری خانوارها و افرادی را شامل می‌شود که در محدوده اقتصادی و اجتماعی شهر ساکن شده‌اند، ولی جذب اقتصاد و اجتماعی شهری نشده‌اند و در حاشیه فعالیت های زندگی مردم شهرنشین قرار دارند (Soyinka et al, 2016: 6). حاشیه به نوعی شیوه زندگی اطلاق می‌شود که نسبت به سه شیوه رایج زندگی یعنی شهری، روستایی، عشایری متفاوت بوده و با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی مخصوص به خود، بافت فیزیکی معینی را به وجود می‌آورد. حاشیه نشین به کسی گفته می‌شود که در شهر سکونت دارد ولی به علل گوناگون نتوانسته است جذب نظام اقتصادی شهر شده و از خدمات شهری استفاده نماید (موسی‌پور سوران، 1393: 7).

طبق تعریف برنامه اسکان بشر سازمان ملل، حاشیه نشینی شامل کمبود موارد پنج‌گانه زیر است:

دوام مسکن: ساختار بادوام در مکانی بیخطر

مساحت کافی مسکن: بیش از دو نفر در یک اتاق زندگی نکنند.

دسترسی به آب سالم: دسترسی به آب کافی برای خانوار که با قیمت مناسب صورت گیرد و این دسترسی بدون تلاش زیاد انجام شود.

بهداشت مناسب: سیستم دفع فاضلاب مناسب، سرویس های بهداشتی اختصاصی یا سرویس بهداشتی عمومی مشترک با تعداد مناسب افرادی که با هم از این سرویس ها استفاده کنند.

امنیت حق تصرف: مدارک یا مستنداتی که امنیت حق سکونت را ثابت کند و همچنین در رابطه با امنیت حق تصرف در این مناطق می توان گفت سکنه اقامت یافته در حاشیه شهرها از نظر سلب مالکیت به شدت آسیب پذیرند (Parsa & Nakendo, 2011: 69).

مطلب قابل توجه در حاشیه نشینی وجود تفاوت در نحوه سکونت حاشیه نشینی با دیگر انواع سکونت در شهر و روستا و در ایل می باشند. به بیانی دیگر این شیوه زندگی با دیگر انواع شیوه های زندگی متفاوت است علت تفاوت بین شیوه های زندگی در سکونتگاه های مختلف وجود نابرابری در دسترسی به امکانات موجود در جامعه است انواع شیوه های سکونت با توجه به امکاناتی که در اختیار افراد مختلف قرار گرفته است شکل می گیرد بنابراین می توان گفت که نابرابری در توزیع امکانات چهره های مختلف سکونتگاه هایی را به وجود آورده است (صادق پور، 1396: 6).

دیدگاه های مختلفی در زمینه شکلگیری محلات و سکونتگاه های غیررسمی ارائه گردیده است: اکولوژیست های انسانی جامعه شناسان مکتب سازمان و قدرت گرایان وبری و نظریه های تلفیقی برخی از پژوهشگران به مسأله حاشیه نشینی از دیدگاه بوم شناسی شهری نگریسته اند و تلاش کرده اند تا با توجه به بافت فیزیکی شهر به توجه مکانیزم پیدایش حاشیه نشینی پردازند این دیدگاه بر پایه مکتب شیکاگو شهر را محل تنازع بقا و جای گیری مناسب تر در بهترین فضای شهری تحلیل می کنند.

در این زمینه مارشال کلینارد نظریه های حاشیه نشینی را به دو دسته تقسیم می کند.

الف) تغییر در نحوه استفاده از زمین

ب) کمبود و عدم تعمیر و نگهداری صحیح از آن

در دسته نخست نظریات ارنست برگس ولویس درث قرار می گیرد که اینان عمدتاً پیرامون شهرهای ایالات متحده پژوهش نموده اند به نظر این دو محقق، حرکت طبقات بالا از مرکز شهر به سمت خارج در اثر شلوغی، افزایش تراکم و رشد و هجوم گروه های فقیر تازه وارد و گروه های نژادی به جای آنها و تنزل شرایط ساختمانی در اکثر کم توجهی مالکین به علت دریافت اجاره بهاء پایین باعث شکل گیری مناطق حاشیه نشین می گردد.

در دیدگاه لیبرالی پدیده حاشیه نشینی به عنوان یک واقعیت پذیرفته شده و به دنبال راه کارها و راه حل های بهینه سازی شرایط زندگی و سکونت در مناطق حاشیه نشین هستند پیروان این دیدگاه ها علی رغم توجه به برخی از ابعاد پدیده حاشیه نشینی تحلیلی ریشه ای از مسأله به دست نمی دهند و بیشتر به برخی از جنبه های اجتماعی کالبدی و اقتصادی حاشیه نشینی تأکید دارند (سرور و دیگران، 1393: 8). دیدگاه جامعه گرایان جدید پدیده حاشیه نشینی را نتیجه نابرابری های اقتصادی - اجتماعی و شهر نشینی نا همگون و انتقال فقر از روستاها به شهر می دانند اینان معتقدند که شهرنشینی با آهنگی شتابان در حال گسترش می باشد این در صورتی است که امکانات اشتغال مولد برای جمعیت های تازه وارد گروه های مهاجر فراهم نیست و امکانات و تسهیلات زیر بنایی و اجتماعی شهری نیز با افزایش جمعیت شهری متناسب نمی باشد در این حالت و به دلیل بروز کمبودها و نارسایی تسهیلات زیر بنایی اجتماعی و کالبدی سکونتگاه ها و محله های حاشیه نشین شکل می گیرند. در دیدگاه موافقان حاشیه نشینی وسیله توسعه شهر است اینان می گویند همان طور که مناطق حاشیه نشین برای حفظ تعالی خود به شهرها نیاز دارند شهرها نیز برای رشد و توسعه خود به این مناطق محتاجند. درد دیدگاه خنثی و منفعل مسئولان و مدیران شهری پدیده را نادیده می انگارند. این رهیافت که با نگرش لیبرالی و تشابه سازی تاریخی با مراحل توسعه ای جوامع توسعه یافته، حاشیه نشینی را پدیده ای گذرا و میرنده تلقی می کند از این رو خواهان رها سازی آن به ساز و کارهای بازار است و انتظار دارد که با گذر زمان و دست یافتن به توسعه، دیگر حاشیه نشینی و اسکان

غیر رسمی وجود نداشته باشد. خطای این نگرش در تشابه سازی تاریخی برای کشورهای جنوب با توجه به استمرار و گسترش این پدیده مشهود است. دیدگاه **تخریب و برخورد قهرآمیز** که به دیدگاه بولدوزر معروف می‌باشد روشی کاملاً فیزیکی است. سعی در ریشه کن کردن اجتماعات حاشیه‌نشین دارد. این رهیافت در واقع صورت مساله را پاک کرده و به جابجایی جغرافیایی مسائل باقی مانده توجه ندارد. دیدگاه **بنیادگرا** با نگرشی رادیکال در پی چاره های اساسی یا تغییر در ساختارهای جامعه است. تصور بر این است تا نظام کلان اصلاح نشود، نظام های خرد قابل اصلاح نیستند و در واقع درگیر بهبود وضعیت اجتماعات ساکن در سکونتگاه های غیر رسمی نشده و به سازماندهی اجتماعی برای جنبش های سیاسی تکیه می کند و از این رو باز هم مانند رهیافت اول، آن ها را به حال خود رها کرده تا زمانی که ساز و کارهای فقرزا و ناعادلانه جامعه نابود شوند (رستم زاده، 1391: 8-6).

امنیت

امنیت در لغت به معنای نداشتن دلهره و ترس است. بنابراین معنای لغوی امنیت، رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراسی، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین و ضامن است (ماندل، 2001: 5)¹. به این ترتیب، امنیت شامل دو وجه است؛ در وجهی تحقق امنیت در گرو «نبود خطر» است و در وجه دیگر «کسب فرصت ها و تضمین منافع و ارزش‌ها» (برانتون و استورگیس، 2011: 5)². امنیت از سه لایه اصلی و متکامل که عبارتند از، امنیت فردی، امنیت اجتماعی روانی و امنیت ملی که موضوع اساسی پژوهش‌های شهری مساله امنیت اجتماعی است. کارل دلبلیو دوپچ در تعریف امنیت اجتماعی می گوید، منظور از امنیت اجتماعی، گروه همبسته ای از مردم در یک سرزمین (قلمرو) در امتداد زمانی است که دارای احساس جمعی بسط یافته و نهادی شده، کافی و قابل اطمینان بوده و حیات اجتماعی را در زمانی طولانی بیمه می کند و تغییرات آرام توأم با انتظارات قابل پیش بینی را در میان مردمش تجربه می کند. وی در تعریف کاربردی خویش، امنیت اجتماعی را برابر با سطح توسعه انسانی و سطح نابرابری اقتصادی در نظر می‌گیرد (محسنی، 1388: 9).

احساس امنیت، یکی از مفاهیم مرتبط با امنیت است که حاصل اعتماد به تعاریفی از زندگی است که هویت و هستی انسان بر مبنای آن سامان می‌گیرد و این احساس در خانواده، پی ریزی می‌شود و بر پایه اعتماد بنیادینی، ریشه در لطف و محبت بی دریغ والدین؛ به ویژه مادر دارد. احساس ترس و امنیت در فضایی شکل می‌گیرد که امنیت خدشه‌دار می‌شود. هرچند نباید تفاوت‌های شخصیتی مردم را در درجات ادراک میزان امنیت محیط از نظر دور داشت، اما از سوی دیگر تأمین امنیت برای همه اقشار و گروه‌های شهروندان برای افزایش استفاده از فضای شهری ضروری است. برای مثال سالخوردگان یا بانوان محدودیت بیشتری در استفاده از فضاهای شهری از جمله به دلیل ترس از وقوع حوادث ناگهانی و حمله و آزار دارند. بی‌تردید الگوی ویژه جنسیتی از احساس ترس در هر اجتماعی وجود دارد (کمیلی و دیگران، 1395: 4).

امنیت و احساس امنیت دو روی یک سکه و یک واقعیت عینی در حیات اجتماعی افراد محسوب میشود و بنابر تعبیر حکمای یونان اصلیت‌ترین کار ویژه حکومت‌ها بوده، به طوری که زیربنا و بستر توسعه و پیشرفت و تکامل اجتماعی افراد به حساب

¹ Mandell

² Brunton & Sturgis

می‌آید. امنیت حامل معانی اطمینان، عدم ترس و نهراسیدن می‌باشد. یعنی از احساس امنیت (حالات و موقعیت‌های ذهنی تا ایمنی و اطمینان خارجی)، موقعیت‌های عینی و برونی در این واژه نهفته است (Pérez, 2011: 4).

پیوند مفهوم شهر و امنیت از زمانی که جامعه‌شناسی هویت علمی و مستقلی یافت همواره در کنار یکدیگر مورد بررسی قرار گرفته است. پارک و برگس" در تبیین شیوع انحرافات و آسیب‌های اجتماعی شهر شیکاگو بر پدیده شهرنشینی متمرکز شده و بر زبان، قومیت، مهاجرت، حوزه‌های سکونتگاهی و تراکم جمعیت تأکید ورزیده‌اند. وجود چنین پتانسیل‌هایی در زندگی شهری موجب آن می‌شود که ساکنین شهرهای بزرگ در زمینه برخورد یا چگونگی مواجهه با جرائم پیشرو دچار نگرانی‌ها" و ترس‌هایی" باشند. در واقع پنداشت جرم به برداشت یا پنداشت شهروندان در خصوص وضعیت جرائم در شهر یا محل سکونت‌شان ارتباط می‌یابد. این چنین پنداشتی بر سایر ابعاد ذهنی شهروندان نیز تأثیر خواهد نهاد و باعث تقویت یا تعدیل آن چیزی خواهد شد که در جرم‌شناسی ترس از جرائم نامیده می‌شود (رحیم، 1396: 4).

شناخت محدوده مورد مطالعه

شهر قدس (قلعه حسن خان پیشین) یکی از شهرهای استان تهران در ایران است. این شهر مرکز شهرستان قدس است. شهر قدس که تا قبل از تاسیس شهرداری در سال ۱۳۶۸ تحت نام قلعه حسن خان شناخته می‌شد، روستایی کوچک و قلعه‌مانند در حاشیه جنوب غربی تهران و همجواری شهرداری منطقه ۹ و ۱۸ بود. در یک جبهه آن کاووسیه و در جبهه غربی آن سرخ حصار قرار داشت. در ۰۳/۰۴/۱۳۶۸ شهر قدس از رشد روستای قلعه حسن خان و ادغام آن با نقاط دیگری مانند سرخ حصار، کاووسیه و شهرک بهشتی (قدس) به وجود آمده است.

نقشه 1. شهرستان و شهر قدس

جدول 1. جمعیت شهر قدس و تغییرات آن 95-1345

سال	1345	1355	1365	1375	1385	1395
جمعیت	2603	7878	66558	138.256	230.000	309605

همانطور که آمار ارائه شده نشان می دهد شهر قدس رشد سریعی را به خود دیده است که یکی از علل اصلی آن مهاجرت به این شهر می باشد که مهمترین عوامل آن عبارتند از:

- 1- نزدیکی و دسترسی آن به موقعیت های شغلی
 - 2- نزدیکی به شهر بزرگ تهران و کرج
 - 3- خوش آب و هوا بودن منطقه (کم بودن آلودگی هوا - و ترافیک شهری)
 - 4- ارزان بودن مسکن - زمین و ...
 - 5- ارائه خدمات ارزان از طریق دولت و بعضی از مراکز همچون شهرداری (رفاهی - تفریحی - خدماتی - آموزشی)
 - 6- تفکیک راحت و غیرمجاز زمین ها و ساخت آونک و ساختمان های کوچک
- طبق برداشت های صورت گرفته و اطلاعات جمع آوری شده وضعیت محلات فرودست شهری در شهر قدس به شکل زیر می باشد:

جدول 2. بافت فرسوده و غیررسمی در شهر قدس

نوع بافت	بافت فرسوده	اسکان غیررسمی
مساحت	269.29	118.4
جمعیت	-	37969

منبع: صرافی، نوذری، میرزایی، 1393: 7

محدوده کالبدی شهر قدس را می توان شامل دو بخش اصلی دانست:

الف. بخش غربی: دربرگیرنده بافت های مسکونی متراکم، اغلب بی نظم، فاقد بسیاری از کیفیت های اولیه، حتی از نظر دسترسی به خدمات شهری نظیر آب، برق، گاز و تلفن و سایر مشخصات است.

ب. بخش شرقی: این بخش شامل باغات و صنایعی درهم فرورفته که برخی کاربری های مسکونی باکیفیت بسیار بالاتر و برنامه ریزی شده نیز در آن شکل گرفته و در حال گسترش است. بخش شرقی به سه بافت متمایز؛ بافت با غلبه صنعتی، بافت با حالت مختلط باغ-صنعت و بافت مسکونی قابل تقسیم است (صرافی، نوذری، میرزایی، 1393: 7).

در خصوص نحوه رشد این شهر و تغییرات آن می توان به ارتباط میان تحولات اقتصادی اجتماعی و نحوه توسعه آن اشاره نمود. دو عامل ابهام در مالکیت زمین های شهری و عدم مدیریت رشد شهر در نبود طرح های توسعه شهری متناسب با گسترش سریع شهر نقش اساسی در شکلگیری این سکونتگاه ها داشته اند. محدوده های اسکان غیررسمی در شهر قدس در

بسیاری از نقاط در پیرامون محدوده‌های قدیمی شکل گرفته و گسترش یافته‌اند. در واقع برخلاف بسیاری از شهرهای کشور که محلات غیررسمی معمولاً با فاصله زیادی از محلات قدیمی شکل گرفته‌اند در شهر قدس این محلات بلافاصله پس از محدوده‌های قدیمی شکل گرفته‌اند. در این شهر به غیر از مناطقی از شمال، شرق و محدوده کوچکی در غرب شهر، سایر محدوده‌ها جزء محدوده‌های بافت فرسوده هستند و یا جزء محدوده‌های اسکان غیررسمی. در بسیاری از نقاط به دلیل تشابه شاخص‌های این دو موضوع، بسیاری از محدوده‌ها به ویژه در مرکز شهر، هم بافت فرسوده بوده و هم جزء محدوده‌های اسکان غیررسمی می‌باشند.

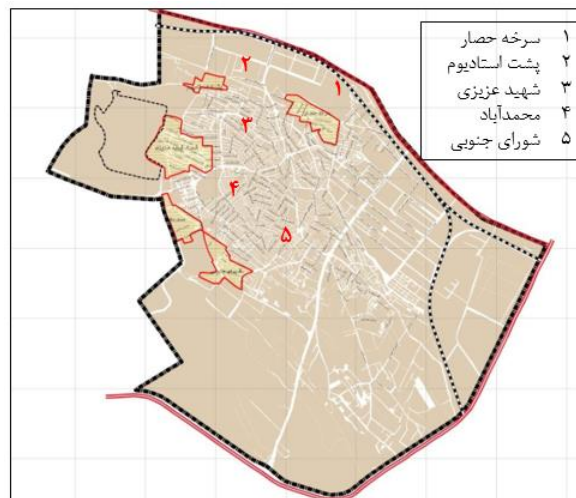
از دلایل شکلگیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر قدس می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- 1- مهاجرت به شهر قدس
- 2- نزدیکی به کلانشهر تهران و کرج و امکان کار در این شهرها و سکونت در شهر قدس
- 3- ارزانی زمین (به ویژه در مقایسه با تهران و کرج)
- 4- عدم کنترل بر ساخت وسازهای شهر به ویژه در حاشیه آن و سوداگری زمین و مسکن
- 5- وقفی بودن قسمت عمده‌ای از اراضی و ابهام در مالکیت
- 6- سهولت دسترسی به زمین و ساخت و ساز درون آن
- 7- نزدیکی به کارخانه‌ها و صنایع موجود در محدوده

مهمترین محلات غیررسمی در شهر قدس شامل محلات زیر می‌باشند:

جدول 3. محلات غیررسمی در شهر قدس

نام محدوده	مساحت	جمعیت	کاربری غالب زمین	کاربری ناسازگار
شهرک عزیزی	491669	16320	مسکونی و بایر	پادگان نظامی
شورای جنوبی	2390165	6031	مسکونی، بخشی از حاشیه به شکل آموزشی، تجاری و انبار	مسئیل و حریم آن
محمد آباد	179727	3334	مسکونی و بایر	معادن شن و ماسه
پشت استاد یوم	86178	944	مسکونی، باغ و بایر	-
بخشی از سرخه حصار	241843	11740	مسکونی	خطوط راه آهن، صنایع

نقشه 2. موقعیت قرارگیری محلات غیررسمی شهر قدس

تحلیل یافته‌ها

تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش با استفاده از ابزار پرسشنامه و امتیازدهی به عوامل در بازه 0 تا 1 انجام گردیده است و اطلاعات بدست آمده با استفاده از روش تحلیل رگرسیون جهت آزمون معناداری و روش تحلیل SAW جهت رتبه بندی عوامل و محلات غیررسمی در بعد امنیت شهری تحلی گردیده اند که در ادامه به ارائه نتایج حاصل از آن خواهیم پرداخت: مهمترین شاخص‌هایی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند مطابق جدول 4 می‌باشد:

جدول 4. شاخص‌های پژوهش

ابعاد	شاخص
کالبدی	دسترسی، نفوذپذیری، خوانایی، مبلمان
اجتماعی	تعاملات اجتماعی، نظارت اجتماعی، نظارت قانونی
محیطی	فضای سبز و پوشش گیاهی، آلودگی محیط، آلودگی صوتی
اقتصادی	سرزندگی، اختلاط کاربری، هزینه زمین و مسکن

جهت بررسی رابطه میان مدیریت شهری و ارتقای شاخص‌های امنیت در ابعاد مختلف از روش تحلیل رگرسیون استفاده گردیده است که نتایج آن مطابق جدول 5 می‌باشد:

جدول 5. بررسی رابطه میان مدیریت شهری و ارتقای شاخص‌های امنیت

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای معیار میانگین	سطح معنی داری
0.423	0.67	0.834	0.77	0.00

سطح معنی داری بدست آمده برای متغیرهای مورد مطالعه 0.00 می‌باشد. در تحلیل‌های مختلف معیار متوسط 5 درصد می‌باشد. در صورتی که عدد بدست آمده کمتر از مقدار متوسط باشد رابطه معنادار و اگر بیشتر از آن باشد فاقد معناداری می‌باشد. با توجه به توضیح ارائه شده می‌توان نتیجه گرفت که میان دو متغیر رابطه معناداری برقرار است. با توجه به ضریب تعیین بدست آمده برای متغیرهای پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که 67 درصد تغییرات در متغیر وابسته یعنی امنیت و احساس امنیت شهروندان محلات غیررسمی شهر قدس به وسیله متغیر مستقل یعنی مدیریت شهری قابل پیش‌بینی است. مطابق مراحل ارائه شده در بخ مطابق نتایج حاصل از تحلیل ش روش شناسی نتایج تحلیل ارائه می‌گردد:

جدول 6. تاثیر مدیریت بر شاخص‌های امنیت در محلات غیررسمی شهر قدس

شاخص / محله	شهرک عزیزی	شورای جنوبی	محمدآباد	پشت استادپوم	سرخه حصار
دسترسی	0.096	0.432	0.432	0.211	0.231
نفوذپذیری	0.078	0.215	0.376	0.438	0.301
خوانایی	0.54	0.435	0.834	0.921	0.745
مبلمان	0.62	0.681	0.897	0.837	0.8
تعاملات اجتماعی	0.546	0.469	0.762	0.721	0.764
نظارت اجتماعی	0.481	0.501	0.689	0.569	0.635
نظارت قانونی	0.734	0.2	0.241	0.429	0.534
فضای سبز	0.205	0.429	0.127	0.356	0.221
آلودگی محیطی	0.165	0.189	0.220	0.763	0.435
آلودگی صوتی	0.117	0.523	0.109	0.682	0.312
سرزندگی	0.162	0.439	0.471	0.701	0.432
اختلاط کاربری	0.184	0.523	0.398	0.635	0.376
زمین و مسکن	0.734	0.732	0.732	0.712	0.659

گام دوم: محاسبه مقدار E_j

جدول 7. مقدار E_j

محله	شهرک عزیزی	شورای جنوبی	محمدآباد	پشت استادپوم	سرخه حصار
------	---------------	-------------	----------	-----------------	--------------

0.958	0.968	0.913	0.948	0.0909	E
-------	-------	-------	-------	--------	---

گام سوم: محاسبه مقدار d

جدول 8. مقدار E_j

محل	شهرک عزیزی	شورای جنوبی	محمدآباد	پشت استادیوم	سرخه حصار
E	0.098	0.051	0.086	0.031	0.041

گام چهارم: محاسبه مقدار W

جدول 9. مقدار W

محل	شهرک عزیزی	شورای جنوبی	محمدآباد	پشت استادیوم	سرخه حصار
W	0.22	0.12	0.209	0.077	0.1

مطابق نتایج حاصل از تحلیل به روش SAW می‌توان نتیجه گرفت که مدیریت شهری بیشترین تاثیر را بر ارتقای امنیت در محله شهرک شهید عزیزی و کمترین تاثیر را بر محله پشت استادیوم داشته است.

جمع بندی

نیاز به امنیت، همواره از بنیادی ترین نیازهای انسان در جامعه بشری به شمار می‌رود. مبحث امنیت از نظر روان شناسی به خصوص در بهداشت روانی و در آسیب شناسی روانی اهمیت بسیار دارد. آرامش، رشد، شکوفایی انسان، بروز همه استعدادها و خلاقیت‌ها و نیل به همه کمالات انسانی در سایه امنیت به دست می‌آید که متأسفانه برخی از مناطق شهری به نوعی مستعد بروز ناامنی و کاهش امنیت می‌باشند. بعلاوه به لحاظ ذهنی نیز بار روانی داشته و ناامنی را القا می‌کنند که می‌توان از آنها با عنوان محلات و یا سکونتگاه‌های غیررسمی یاد کرد که امروزه می‌توان آنها را در شهرهای مختلف بخصوص در کشورهای درحال توسعه مشاهده نمود که با مشکلات فراوان مواجه می‌باشند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مدیریت شهری به طور عام و شهرداری به طور خاص می‌تواند با برنامه ریزی درست و ساماندهی مناسب فضاهای شهری نقش موثری در ارتقای امنیت در این محلات داشته باشد.

در ایران با توجه به سرعت ناگهانی شهرنشینی این پدیده به خوبی قابل مشاهده می‌باشد و امروزه اکثریت شهرها این مناطق را در خود جای داده‌اند که این مساله در کلانشهرها با توجه به شدت بالای رشد شهرنشینی و افزایش نیاز به زمین و مسکن نمود بیشتری دارد. کلانشهر تهران به عنوان پایتخت سیاسی و اقتصادی کشور و شهرهای پیرامون آن به تبعیت از این رشد و توسعه به شدت با پدیده محلات حاشیه نشین و غیررسمی مواجه هستند. شهر قدس از جمله شهرهای در این مقاله تلاش گردید تا با استفاده از مطالعات نظری و میدانی به بررسی و تحلیل نقش مدیریت شهری در ارتقای امنیت در محلات غیررسمی با تاکید بر محلات غیررسمی در شهر قدس پرداخته شود. جهت دستیابی به این مهم ابتدا مبانی نظری مرتبط با موضوع مورد بررسی قرار گرفت و در ادامه و پس از شناخت وضع موجود شهر و محلات غیررسمی آن تلاش گردید تا با استفاده از ابزار پرسشنامه وضعیت محلات و امنیت شهری در آنها با تاکید بر نقش مدیریت شهری مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. این پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل رگرسیون و روش تحلیل SAW که بازه 0 تا 1 امتیازدهی می‌گردد تجزیه و تحلیل گردیده است. مطابق نتایج بدست آمده اولاً مدیریت شهری نقش مستقیم و معناداری در ارتقای امنیت در محلات غیررسمی شهر قدس داشته است. نتایج تحلیل SAW نشان داد که بیشترین تاثیر بر امنیت در محله شهرک شهید عزیزی و کمترین تاثیر در محله پشت استادیوم بوده است.

در نهایت این پژوهش جهت ارتقای امنیت با تاکید بر نقش مدیریت شهری در این محلات راهکارهای زیر را ارائه نموده است:

- ایجاد تشکل‌های محلی با هدف افزایش مشارکت مردمی و به کارگیری توانایی‌ها و ظرفیت‌های ساکنین در امور محله
- ایجاد مراکز خوداشتغالی در محله توسط مدیریت شهری
- ایجاد کارگاه‌های تولیدی مشاغل زنان با هدف ارتقای نقش زنان در محله و افزایش مسئولیت اجتماعی زنان
- برگزاری کلاس‌های آموزشی از سوی مدیریت شهری (شهرداری و شورای شهر) برای ساکنان محله در زمینه اشتغال و فعالیت و ساماندهی محله
- تعریض معابر تنگ و باریک و افزایش دسترسی به نقاط مختلف محله
- نظارت بر انواع ساخت و سازها و جلوگیری از ساخت و سازهای غیرمجاز در محله
- شناسایی اراضی بایر و ایجاد کاربری‌های موردنیاز ساکنین
- احداث فضای سبز و پارک در نقاط مختلف محله
- افزایش سرانه امکانات و خدمات در سطح محله من جمله خدمات تجاری، فرهنگی و بهداشتی
- ایجاد فضاهای تفریحی و ورزشی برای اقشار مختلف سنی و جنسی
- طراحی مجاری فاضلاب و هدایت آبهای سطحی به این معابر
- ایجاد فضاهای مناسب تخلیه زباله‌های شهری و جمع‌آوری مناسب زباله‌ها
- نصب چراغ بر روی تیرهای چراغ برق و ایجاد روشنایی در شب

فهرست منابع

1. امینی الهام، فاطمه نعیمی. 1394. نقش مدیریت شهری بر احساس امنیت و رضایتمندی زنان از فضاهای شهری شبانه (نمونه موردی: میدان هروی منطقه 4 شهرداری شهر تهران)، اولین کنفرانس ملی مدیریت شهری ایران، تهران.
2. رحیم محمد. 1396. طراحی محیطی محله امن با رویکرد ارتقای امنیت اجتماعی (نمونه موردی: شهرک اندیشه اردبیل)، ساماندهی مدیریت نشریات علمی، دوره 7، شماره 16، صص 124-156.
3. زالی نادر، یوسف رحمتی، نجمه چاره. 1394. ارزیابی و نقدی بر طرح ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی شیراز، مطالعه موردی محله مهدی آباد (کتس بس)، صرافای مظفر. 1387. ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی کشور در پرتو حکمروایی خوب شهری، در فصلنامه هفت شهر، شماره 23 و 24، صص 44-56.
4. سیدعلی پور سید خلیل، حسن اسدی افخم. 1396. نقش عملکرد مدیریت شهری در ارتقاء امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: کلان شهر تهران)، اولین کنفرانس بین المللی و هشتمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد.
5. صادق پور صادق. 1396. ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی و ارائه راهبردهای اجرایی برای ارتقای کیفیت زندگی (نمونه موردی سکونتگاه های غیررسمی مشهد)، ششمین کنفرانس بین المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی، لندن، انگلیس.
6. کمیلی محمد، رسول منتظری، ابراهیم عبدالله زاده. 1395. نقش فضاهای عمومی در ارتقای امنیت شهری با تاکید بر رویکرد مدیریت طراحی محیط های شهری، جایگاه ورزش همگانی در سلامت و شادی شهروندان منطقه 2 شهر تهران، تهران، شهرداری تهران، شرکت اندیشه سرای شهر.
7. محسنی رضاعلی. 1388. تحلیل جامعه شناختی امنیت اجتماعی و نقش آن در کاهش جرم و آسیب های اجتماعی، نشریه نظم و امنیت اجتماعی، دوره 2، شماره 4، صص 1-23.
8. مشکینی ابوالفضل، یداله صادقی، محمد اکبری. 1392. امنیت سکونت، کلید ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی مورد مطالعه: حوزه کلانشهر تهران (اسلامشهر، نسیم شهر و گلستان) و کرج در استان البرز، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دوره 24، شماره 50، صص 107-123.
9. موسی پور سوران سمیه. 1393. الگوی مدیریت توسعه پایدار در محله های غیررسمی (مطالعه موردی ده ونک)، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت شهری به راهنمایی غلامرضا کاظمیان، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
10. Foster, S. Knuiman, M. Villanueva, K. Wood, L. Christian, H. Giles-Corti, B. (2014) "Does Walkable Neighbourhood Design Influence the Association between Objective Crime and Walking?", *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*.
11. Okurut, K., & Charles, K. J. (2014). Household demand for sanitation improvements in low-income informal settlements: A case of East African cities. *Habitat international*, Vol.44, pp.332-338.
12. Parsa, A. & Nakendo, F. (2011). Impact of formalisation of property rights in informal settlements : Evidence from Dares Sallaam City. *Land use policy* Vol.28, No.4, pp. 736-747.

13. Pérez Salazar, B. (2011) Social Urbanism as a Crime Prevention Strategy: The Case of Medellin, Colombia, 12th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Salvador, Brazil, p.12-19.
14. Rostamzadeh, Yavar(2014), Organizing and empowering informal settlements in urban areas with the attitude of local residents; case study: Tohid area, Bandar Abas, Faculty Member University of Mohaghegh Ardabil.
15. Soyinka, O . Michael, K W.(2017). Investigating informal settlement and infrastructure adequacy for future resilient urban center in Hong Kong, SAR, Procedia Engineering ,Vol.198, pp.84 – 98.